

UČEŠĆE BOKELJA U KIPARSKOM RATU I BICI KOD LEPANTA

JERONIM BISANTI I KOTORANI DONIJELI GRADU VJEČNU SLAVU

U kolektivnoj memoriji i istoriografiji Crne Gore nije dovoljno valorizovana istorija Boke, što je posljedica toga što je ona bila politički odvojena od ostatka Crne Gore od 1360. do 1918, iako su postojale jake političke, vojne, privredne, kulturne i vjerske veze između njih. Boka je većim dijelom ostala dio evropske civilizacije i nije bila osvojena od Turaka, uprkos njihovih brojnih pokušaja. Bokelji su učestvovali u svim ratovima Mletačke republike protiv Osmanskog carstva u kojima se odlučivala sudbina Mediterana, Balkana i Evrope (1463–1679, 1499–1503, 1537–1540, 1570–1573, 1645–1669, 1684–1699, 1714–1718). Bitnu ulogu je imala Bokeljska mornarica, koja je pored drugih funkcija imala i vojnu. Svi pomorci su bili njeni članovi i sa ratnim brodovima branili zaliv, Jadran i učestvovali u akcijama i mletačke protiv osmanske flote i gusara na Mediteranu.

Kiparski rat je bio jedan od najvažnijih na Mediteranu, a pomorska bitka kod Lepanta, jedna od najvažnijih u pomorskoj istoriji.

Sultan Selim II je 1570. sa velikim snagama napao na mletački Kipar, a Venecija nije bila spremna na rat. Osmansko carstvo je ugrožavalo cijeli Mediteran, a krajni cilj je bio osvajanje Italije i Evrope. Papa Pio V je formirao Svetu ligu, savez kršćanskih država, ali je rivalitet Venecije i Španije, usporavao stvaranje saveza, a trebalo je pronaći ogromna sredstva da se sagradi moćna flota, naoruža i opremi i da se nađe dovoljno veslača, posade i vojnika. Dok su pregovori trajali, Turci su osvojili na Kipru Nikoziju, masakrirali branioce i opsjeli Famagustu. Tada je veliki vezir bio Mehmed paša Sokolović a komandant vojske na Kipru Lala Kara Mustafa paša Sokolović, porijeklom Srbi.

Mletački posjedi na obali današnje Crne Gore, Ulcinj, Bar, Budva i Kotor sa okolinom, izuzev turske obale od Risna do Herceg Novog i turskog Grblja, su bili krajnja granica kršćanske Evrope prema Osmanskom carstvu. Crnogorska plemena nijesu tada učestvovala u ratovima protiv Turaka. Ni ovi mletački posjedi nijesu bili spremni za rat. Venecija je poslala pojačanja i počela akcije protiv okolnih turskih posjeda, sa malo uspjeha, Turci su napali Paštroviće, zavladao je nestašica i epidemija kuge, naročito u Kotoru, od koje su umrle hiljade osoba. Gradovi su bili puni izbjeglica, a Turci su napadali sa kopna i sa mora. Dok se kršćanska flota okupljala u Mesini, jaka turska flota je prodrla u Jadran, a turska vojska napala Ulcinj. U pomoć Ulcinju je poslata je vojska iz Kotora od 600 vojnika. Napad je počeo 29. jula, ali se grad branio. Kada je stigla velika turska flota i zaprijetila bombardovanjem sa mora, odbrana je postala nemoguća. Dogovoreni su uslovi predaje, koji su predviđali da vojnici i stanovnici grada, koji to žele, napuste Ulcinj. Uprkos tome grad je opljačkan, mnogi građani ubijeni ili pretvoreni u roblje. Bar, koji je bio dobro naoružan i imao jaku vojnu posadu, se predao bez borbe. Kasnije su mletačke vlasti za to osudile mletačkog komandanta Bara. Najveći protivnik predaje grada bio je nadbiskup Ivan Bruni, i zato su ga Turci zarobili i postao je rob na galiji.

Budvu, koja nije imala mogućnosti da se brani, su napustili vojska i stanovništvo, i sklonili se u Kotor. Turci su poharali grad i flota se uputila prema Kotoru.

Flota je ušla u Boku 10. avgusta i opsjela Kotor. Grad je odbio da se preda, iako je posada grada bila mala u odnosu na turske snage, vojsku i flotu od oko 50 galija. Turci su zato odlučili da napuste opsadu i flota je napustila zaliv 16. avgusta.

U međuvremenu su poslije dugog otpora Mlečani predali Turcima Famagustu i okrutni Lala Mustafa je, uprkos obećanja, ubio mletačke oficire, a komandantu Markantoniju Bragantinu odrao živom kožu.

U pomorskoj bici kod Lepanta 7. oktobra 1571, galije iz gradova Istočnog Jadrana su dale ogroman doprinos, a na drugim brodovima mletačke flote bio je ukrcan veliki broj ljudi sa Istočnog Jadrana, prema nekim procjenama oko 15.000. U sastavu flote su, osim galije iz Kotora, bile galije Cresa, Krka, Kopra, Hvara, Raba, Trogira, i Šibenika.

Kotorska galija „Sveti Tripun“ nalazila se u sastavu mletačke flote na desnom krilu i bila četrdeset druga po redu. Komandant je bio kotorski plemić Jeronim Bisanti, a posadu su činili stanovnici Kotora i okoline.

Na admiralskom brodu mletačke flote zastavu Republike čuvalo je 15 zastavnika iz Perasta. Na admiralskom brodu don Huana od Austrije, glavnog komandanta flote, pilot je bio Peraštanin Petar Stijepov Marković. Kotorska galija je bila, pored mletačke, i zastavu Kotora sa likom svetoga Tripuna. Dvije velike flote su se sukobile 7. oktobra kod Lepanta (Naupaktos u Grčkoj). Flotu Svete lige su činili brodovi Venecije, Đenove, Toskane, Savoje, Španije, Papske države i malteških vitezova, sa ukupno 204 galije, šest galeaca i desetine pomoćnih brodova. Vrhovni komandant je bio don Huan od Austrije, sa admiralima Markantoniom Kolonom iz Papske države, Sebastijanom Venierom i Agostinom Barbarigom iz Venecije i Dian Andreom Dorijom iz Đenove.

Više od polovine flote činili su venecijanski brodovi, 105 galija i šest ogromnih galeaca, najvećih brodova sa mnogo topova.

Osmanska flota, pod vrhovnom komandom Ali-paše (desnim krilom je komandovao Mehmet Sorak“ vicekralj Egipta, a lijevim alžirski beglerbeg Uluč Ali), imala je nešto više brodova, ali sa manjim brojem velikih galija, znatno manjim brojem topova i pušaka i manje ukrcanih boraca.

Bitka je trajala oko 5 sati i osmanska flota je pretrpjela strahovit poraz. Kršćani su izgubili samo 17 galija, dok se od turske flote spasilo od uništenja ili zarobljavanja samo oko 40 galija. Turci su izgubili oko 30.000 ljudi, 3.500 je bilo zarobljeno, a 13.000 kršćanskih robova oslobođeno. Kršćanski gubici iznosili su oko 7.600 ljudi, od kojih 4.856 na mletačkim brodovima

Šest velikih mletačkih galeaca su moćnom artiljerijom nanijele velike gubitke neprijatelju. Kršćanski brodovi su ostvarili prednost na lijevom krilu i u sredini, a našli su se u opasnosti na desnom krilu, jer je admiral Doria omogućio prodor galija Uluč Alija, gdje su se nalazile rabska, trogirski i kotorska galija. One su se našle izložene napadu premoćne turske eskadre i od njih je zavisio ishod bitke u kritičnom momentu. Galiya „Sveti Tripun“ je bila napadnuta od četiri turske galije. Jeronim Bisanti i posada su se borili herojski i svi su izginuli. Situaciju je spasio markiz Santa Kruz, koji je sa rezervnim galijama prisilio brodove Uluč Alija na bijeg, ali to nije spasilo Kotorane. Kako piše Mauro Orbini 1601. godine, Jeronim je „ovjekovječio svoje ime, kao i ime svoje otadžbine. Kada se kao zapovjednik kotorske galije našao sa drugim kršćanima u bici protiv Turaka 1571. godine, tako se junački i hrabro borio sa čitavom svojom posadom, mada je njegova galiya bila napadnuta od četiri turske galije, da neprijatelj nije uspio da je zarobi dokle god nije izginuo i posljednji Kotoranin, pošto su napravili pokolj među neprijateljima, tako da je bivalo da je po sedam i osam otpratilo u smrt jednog Kotoranina, padoše svi na vječnu slavu svoju i grada Kotora“. To je bila najveća žrtva i herojski podvig u kršćanskoj floti, jer ni na jednoj drugoj galiji Svete lige nije izginula cijela posada.

U bici je poginulo i 7 peraških zastavnika, a španski vojnici su ubili nadbiskupa Brunija, dok je njegov brat Gaspar, malteški vitez, bio kapetan papske galije u istoj bici.

Rat je nastavljen, ali flota Svete lige nije uspjela da iskoristi pobjedu i nijedan od ambicioznih planova za akciju protiv Turaka nije realizovan. Venecija je pokušala bez uspjeha da osvoji Herceg Novi 1572. Planirano osvajanje Bara nije realizovano. Turci su ponovo napali Kotor i francuski ambasador u Madridu je napisao, da ako sultan osvoji Kotor „smatram ga gospodarom Jadranskog mora i u njegovoj je moći da pristane u Italiji i tako je opkoli s mora i s kopna.“ Zahvaljujući hrabroj odbrani Kotor je i ovoga puta odolio. Konačno je 1573. sklopljen mir između Mletačke Republike i Osmanskog Carstva, kojim je Republika izgubila Kipar, a u Crnoj Gori Bar i Ulcinj.

Posljedice rata su bile dramatične. Pored ljudskih gubitaka i materijalnih šteta, bili su izgubljeni Bar i Ulcinj, a turska pozicija na primorju je bila znatno ojačana, uprkos bici kod Lepanta. Turci su pretvorili Ulcinj u bazu gusara koji su nanosili velike gubitke bokeljskim brodovima.

No, poslije bitke kod Lepanta turska flota nije pokušavala prodor prema zapadu i njena moć je smanjena, a pokazalo se da ujedinjena kršćanska Evropa može pobijediti do tada nezaustavljivo Osmansko carstvo. Papa je pripisao pobjedu pomoći Bogorodice i 7 oktobar je posvećen Gospi od krunice.

U ratove Venecije protiv Osmanskog carstva u XVII vijeku, Kandijskom i Morejskom, kada su pape ponovo formirale Svete lige, u kojima aktivno učestvuju Bokelji, uključuju se postepeno i crnogorska plemena, počinjući dugu borbu za oslobođenje.

Antun Sbutega